УДК 378:372.878
DOI 10.33514/1694-7851-2024-3/2-128-132

Кадырова О.Д.
ага окутуучу
И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети
Бишкек ш.
Алымбаева А.К.
доценттин м.а.
Б. Бейшеналиева атындагы Кыргыз мамлекеттик маданият искусство университети
Бишкек ш.

ЖАЛПЫ ОРТО БИЛИМ БЕРҮҮЧҮ МЕКТЕПТЕРДЕ БАЛДАРГА ХОР САБАГЫН ӨТҮҮ МЕТОДИКАСЫ ЖАНА АНЫН ЭСТЕТИКАЛЫК РОЛУ

Аннотация: Макалада орто мектептерде музыка предмети боюнча, татаал көркөм иштүүлүк болгон музыкалык тарбия жана билим берүү жагынан көпчүлүктүк касиети бар болгон, хор сабагынын өтүү методикасы көрсөтүлгөн. Ал эми өсүп келе жаткан жаш муундарды бардык жактан гармониялуу калыптандырууну музыкалык эстетикалык тарбиясыз элестетүү кыйын.

Негизги сөздөр: хор сабагы, музыкалык тарбия, эстетикалык тарбия, окуу-тарбия процесси, орто билим берүү мектеби, инсандын гармониялуу калыптанышы.

Кадырова О.Д.
старший преподаватель
Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева
г. Бишкек
Алымбаева А.К
и.о. доцента
Кыргызский государственный университет культуры и искусств имени Б. Бейшеналиевой
г. Бишкек

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕНИЯ ЗАНЯТИЙ ПО ХОРОВОЙ МУЗЫКЕ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ И ЕЕ РОЛЬ В ЭСТЕТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ

Аннотация: В статье обсуждаются такие вопросы как, методика проведения хоровой дисциплины в общеобразовательных школах, насколько важно в комплексном становлении личности подрастающего поколения, получении ими эстетического, музыкального воспитания для гармоничного становления личности.

Ключевые слова: хоровая музыка, музыкальное воспитание, эстетическое воспитание, учебно-воспитательный процесс, общеобразовательная школа, гармоничное формирование личности.

Kadyrova O. D.
Senior Lecturer
Kyrgyz State University named after I. Arabaev

Bishkek c.
Alymbaeva A.K.
acting Associate Professor
Kyrgyz State University of Culture and Arts named after B. Beishenalieva
Bishkek c.

METHODOLOGY FOR CONDUCTING CLASSES IN CHORAL MUSIC IN SECONDARY SCHOOLS AND ITS ROLE IN THE AESTHETIC EDUCATION OF CHILDREN

Annotation: The article discusses such issues as the methodology for conducting choral discipline in a general education school, how important it is in the complex formation of the personality of the younger generation, how they receive aesthetic musical education for the harmonious formation of a personality.

Key words: choral lesson, choral music, musical education, aesthetic education, educational educational process, general education school, harmonious formation of personality.

Хор деген тушунукко толук аныктама берилген "Озунун корком онорлук каражаттарын колдонуп, чыгарманын маани-манызына жеткире корком элестуулукто аткаруу аркылуу угуучуларга эстетикалык таасир беруучу корком аткаруучулукту чон аваздык чыгармачыл жамаатты хор дейбиз.

Корунуктуу педагог В.А.Сухомлинский эстетикалык тарбиялоонун бир жагы болгон музыкалык тарбиянын ролун айрыкча баса корсотот "Музыка ой- акылдын кучтуу булагы. Музыкалык тарбиясыз эс акылынын толук осушу мумкун эмес" (Сухомлинский В.А. "Сердце отдано детям" Киев 1972.6). Ал эми, осуп келе жаткан жаш муундарды баардык жактан гармониялуу калыптандырууну музыкалык эстетикалык тарбиясыз элестетуу кыйын. Татаал корком иштуулук болгон музыкалык тарбиялоо. Музыкалык аракеттин ар-кандай калыптанган турлорун колдонуу менен жургузулот. Аларга а) музыка угуу б) чыгармачылык иштуулук, аткаруучулук (хор, оркестр, ансамблдер ж.б.). Ошондуктан музыкалык-эстетикалык тарбия жана билим беруу жагынан чыныгы копчулуктук касиети бар болгон хорду ырдоого эле токтолсок болчудай. Хор корком онорунун мааниси, нечен кылымдардан бери угармандардын копчулук болугуно тийгизе ала турган чон кучтуу таасирдуулук касиетине байланыштуу хордук музыканын коомдук жашоодо маанилуу коркомдук кызматты аткара ала тургандыгы аныкталып келатат. Анткени хордук ырдоо жамааттык аткарылууну талап кылгандыктан озунун табиятынан эле копчулук корком онор катары адамзаттын эркин, оюн,сезимдерин бириктирип идеялык,маданияттык,эстетикалык тарбия беруучу олуттуу каражат болгондугу менен манилуу.

Биринчиден хордук ырдоо-уйронууго ылайыктуу эн жонокой аткаруучулук туру. Мындай жонокойлук томонкуго шартталат-ун аппараты "музыкалык аспап" катары адам баласына табийгаттан тартууланат да анын осуп чоройушу менен бирге жетилип калыптана берет.

Ырчылык аппарат ырчылык ыкма каражатта узгултуксуз тарбияланганда, аны менен кошо адамдын ички сезимталдыгы да тарбияланат.

Экинчиден хордук музыка соз менен байланыштыкта болгондуктан музыкалык чыгарманын мазмунун, маанисин ачык айрым тушунууго оболго тузулот. Анткени ар дайым программалуу болгон хордук музыканын поэтикалык текст(соз) жана обон кайрык (музыкалык интонация) аркылуу ачылып берилет да. Демек, хордук музыканын мазмуну,

идеялык-сезимдик мааниси эки эселенип кобойтулгондой туюлат. Мындай озгочолуктун оспурумдорду музыкалык тарбиялоодо олуттуулугу шексиз. Себеби, балдарга ой жугуртуунун ачык-айрымдыгы жана айкын кейипкерлик элестетуулор тиешелуу экендиги белгилуу.

Учунчудон, жогоруда айтылгандай хордук ырдоонун жамааттык копчулук аткаруучулук мунозун эскерууго болот. Мунун озу жаш оспурумдордун патриоттук, духтук тарбияклануусуна оболго болуучу манилуу шарттулук деп саналат.

Тортунчудон, хордук ырдоо алгачкы музыкалык таасирдуулуктун жаралышын камсыз кылуу менен "музыклык созго" ээ болууга комоктошот. Бул болсо оз кезегинде оспурумдордун музыкалык жондомдуулугунун жаралышын тездетет.

Ошентип, хордук ырдоонун ушундай озгочолуктору, артыкчылыктары жалпы музыкалык жактан осуунун негизине жетууго жардамдашуучу жонокой, ошол эле убакта кучтуу каражаттары деп таанылган. Ал эми биринчи кезекте, жалпы музыкалык маданияттын осушуно мектептер пайдубал болуп берет. Билим беруунун жана тарбиялоонун башка тармактарындай эле, музыканы суйуп, уйронуунун негизги жонокой ыкмалары жаш, мектепке чейинки жана мектептеги жеткинчектерден баштап калыптандырылганы дурус. Ушуга байланыштуу орустун улуу педагог-окумуштуусу К.Ушинскийдин "Мектеп ырдаса-буткул эл ырдайт"-деген (К.Ушинский Собр.соч., т. 3. М-Л, 1998, 128 бет).

Хордук ырдоо – балдардын эстетикалык гана табити эмес, алардын максатка умтулуусун, ой чабыттуу жана чыгармачылык жондомдуулугун тарбиялоочу да эч алмашылгыс каражат болот. Коркомдук тарбиялоо каражат катары ал оспурумдордун коркомдук табиттуу, ыймандык, адеп – ахлактык сапаттарын калыптандыра алат. Биринчи кезекте хордук ырдоо балдардын жондомунун (ырчылык ун, ыргактык сезим, музыкалык эс) ырчылык ыкмасынын оркундошуно комоктошуу менен алардын музыкага болгон кызыгуусун остуруп, музыкалык жана аваздык-хордук маданиятын жогорулатат. Хордук чыгарманы уйронуп оздоштуруунун журушу дайыма ыкма-каражаттык, коркомдук аткаруучулук тоскоолдуктарды женуу учун талыкпастан иштоону талап кылгандыктан жаш ырчыларды эмгекти суйууго, жеке кызыкчылыгын жамааттын кызыкчылыгына багындыра билууго да кондурот. Ушул жана жогоруда айтылып откон маанилуу маселелердин баары окуу тарбиясы, билим беруу иштери кенен коюлган уюткулуу бекем уюшулган хор жамаатынын болушуна байланыштуу.

Мектеп хорун уюштуруу

Хорду уюштуруу милдетин аткаруудан мурда катышуучуларынын сан жана сапаттык жактарын, репертуардык багытын аныктап алуу керек. Ошондой эле, хор менен иштоодо музыканы угуу, музыкалык сабаттуулук боюнча ырчылардын жондомун остуруу тармагында жургузулуучу иштердин коломун да жалпысынан айкындап алуу ашыкча болбойт.

Жамаатты тузуунун алгачкы кадамдарында мектеп жетекчилеринин (директор, окуу болумунун башчысы) материалдык, моралдык жардам беруусу жана педагогикалык кенештин, ата-энелер чогулушунун конул буруусу да комокчу болот. Албетте, хордун жетекчиси бул иште озунунун бардык мумкунчулугун жумшоого милдеттуу. Хор жамаатына музыка сабагын тузук оздоштургон окуучулар кабыл алынат. Адегенде, ото жондомдуу балдар менен кыздар иргелип чакырылат. Ал эми калган болугунун хор деген эмне экенин билбеген учурларда кездешет. Мындай учурда хордун уюштуруучусуна балдардын психологиясына жараша иш жургузууго туура келет. Биринчи угуп тандоодон кийин кабыл алынган оспурумдорду экиге болуп, негизги хордук партиялардын аттары менен сапрано жана альттар деп атаган дурус.

Алгачкы уюштуруу талабындагы отулуучу сабакты жетекчи хордун аткара турган кызматы, келечектеги концерттик чыгуулары тууралуу кыскача айтып бергенден кийин туз эле конугуу болугун баштай берсе болот. Балдарга адам унунун өзгөчөлүктөрү (С-А-Т-Б) оспурумдор ундорунун да озгочолуктору (дисканттар, сапрано, альттар) жонундо баяндалып берилгени дурус. Хордук аткарууда ар бир ун оз алдынча маанилуу экендигин балдарга тушундуруу керек. Мектеп хорунун уч жамаатка болунуусу мыйзам ченемдуу корунуш. Алар – кичи хор (1-3 класстар) ортонку хор (4 – 6 класстар) жана жогорку класстардын хору.

Кичи хор. Чектелген ундук диапазону (С1- С2. Д2) менен мүнөздөлөт. Хордун алгачкы отулгон сабактарында хордук партияларга болуштуруу максатка анча ылайык келбейт. Башкы милдет – унисондук ундуулукко жетишуу.

Конул буруу, дем тартуу, ырдоону баштоо, аны токтотуу, фермата, <> ж.б. корсотуучу дирижерлук жансоолорду оздоштуруп аларга тез жооп бере алууга конугуу – кичи хордун алдына коюлган максат болуп саналат. Айрыкча музыкалык фраза боюнча кенен дем тартуу ыкмасына жетишууго коп конул бурулат. Кичи хордун аптасына бир жолу отулуучу 45 мунотту сабагы конугуулорду ырдоодон башталат.

Ортонку хор 4 – 6 класстардын окуучуларынан тузулот. Аптасына 1 саат 30 минуттон иштейт. Хордун жалпы ун алкагы кичи октаванын “Си – бемоль” нотасынан экинчи октаванын “фа” добушуна дейре созулат.

Жамааттын негизги милдети ар кандай тузулуштогу эки ундуулукту ырдоого жетишуу. Ортонку хорду мектептин хордук коркомдук иштеринин эн иштиктуу ырчылык жамааты деп эсептешет. Анткени, бул курактагы балдар менен кыздар эреже катары дайыма кызыктуу иштерге катышууга умтулуп озун жакшы жактардан корсотууго тырышат. 10-12 жаштагы оспурумдор бардыгын билууго дилгирленип коп нерсеге ынтызарлуу болушат.

Ортонку хордун ун колому кенейип аткаруучучулук мумкунчулугу арткан сайын анын репертуары да кенейет.

Жогорку класстын хору 7-11 класстардын окуучуларынан куралып, ал да аптасына 1 саат 30 муноттон иштеши керек.

Бул курактагы ырчылардан эки турдогу хорлордун тузулушу мумкун: бир турдуу хор – мутацияга чейинки 12-14 жаштагы кыздар, балдардан жана аралашма хор – мутациядан кийинки балдар менен кыздардан куралат. Жогорку класстардын хору мектептеги негизги аткаруучу жамаат болуп эсептелинет.

Хордун жетекчисине бул 13 – 17 жаштагы окуучулардын томонкудой кээ бир физиологиялык, психологиялык муноздуу жактарын эске алууга туура келет: дене тузулунушунун тез калыптанышы, озун озу билдирууго умтулуусу ж.б. Ошондуктан ар бир ырчынын жекече мунозуно жараша мамиле кылуу маанилуу болот. Хорду топторго болуп ансамблдик иштерди алып баруу да, оспурумдордун хордук сабакка болгон кызыгуусун арттырып, алардын жондомдуулугун остурот.

Колдонулган адабияттар

1. Арзыкулова А.Т. “Теория и практика музыкально-эстетического воспитания младших школьников в Кыргызской республике”. Бишкек, “Илим” 1995 г. – С. 1-4
2. Астафьев Б.В. “О хоровом искусстве”. “Музыка” Ленинградское отд. 1980 г. – С. 3-4
3. Мамбеталиев Б. “Хордук усулдун негиздери”. Бишкек, 1996 ж. – С. 55-92
4. Стулова Г.П. Теория и практика работы с детским хором. – М., 2018г. – С. 88-90
5. Живов В.Л. Теория Методика Практика. Владос. 2018г. – С.92-93

Рецензент: педагогика илимдеринин кандидаты Жакыпов К.К.